

“Wanneer de put droog is, weet men wat het water kost”

Reactie op Kamerbrief minister van OCW over blauw-witte schildjes

Amsterdam, 15 oktober 2021

Geachte mevrouw van Engelshoven,

Op 13 september 2021 stuurde u als minister van OCW, in reactie op het advies van de Nederlandse UNESCO Commissie ‘Een Wapen in Vredestijd’ (22 juni 2020), een brief aan de Kamer waarin u meedeelde dat u met het oog op bovenstaande heeft besloten te “stoppen met het actief bijhouden van de registratie van schildjes in het Rijksmonumentenregister. De groep rijksmonumenten en collecties die destijds is geselecteerd om een blauw-wit schildje te mogen dragen, wordt niet uitgebreid, geactualiseerd of gecontroleerd of het schildje rechtmatig op de gevel hangt. Er worden dus geen nieuwe schildjes meer toegekend aan gebouwen of collecties. Zoals eerder genoemd, is onze erfgoedzorg inzake veiligheid toegesneden op al ons cultureel erfgoed en niet op een selectie anders dan onze registers. Door de wettelijke verankering van veiligheidszorg in de huidige wetgeving en de uitvoering daarvan ben ik van mening dat Nederland in ruime mate aan de bepalingen van het Haagse verdrag voldoet.” (p.6)

Reactie van de erfgoedsector

Binnen de erfgoedsector zijn veel vragen gerezen over dit onderwerp, maar bovenal is ongerustheid ontstaan over deze brief. Deze ongerustheid betreft drie niveaus: de procedure van de bescherming, de wijze waarop over de beslissing van de minister is gecommuniceerd en de inhoud van de boodschap. Deze niveaus beïnvloeden alle drie de relatie die de overheid en de erfgoedsector met elkaar hebben of wensen te hebben. Onze reactie gaat in op deze niveaus en op de genoemde relatie.

De procedure

Het blauw-witte schildje, officieel het Internationaal Kenteken genoemd, is de zichtbare en herkenbare uiting van het feit dat het Koninkrijk der Nederlanden op 14 oktober 1958 heeft besloten om het UNESCO-Verdrag van 's-Gravenhage te ratificeren met een akte van bekrachtiging. Daarmee ging Nederland diverse internationale verplichtingen aan op het gebied van de cultuurbescherming. Het UNESCO-Verdrag van 's-Gravenhage (of kortweg UNESCO Haags Verdrag) is op 14 mei 1954 in het Vredespaleis in Den Haag gesloten en ontleent daaraan zijn naam. De volledige benaming van dit verdrag luidt: ‘Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, met reglement van uitvoering en een protocol’.

Het uitgangspunt van het UNESCO Haags Verdrag is het beschermen van de kwetsbaarheid van culturele goederen. De drie belangrijkste achtergronden waren: 1) de enorme oorlogsschade zoals ontstaan tijdens de Tweede Wereldoorlog, 2) de opvatting dat waardevolle culturele goederen niet alleen een land toebehoren maar het erfdeel van de

gehele mensheid betreffen en 3) het besef dat bescherming alleen in vreedstijd nationaal en internationaal doeltreffend geregeld kan worden.

De minister van OCW gaat over tot het verstrekken van een machtiging om een blauw-wit schildje te bevestigen op een monument of bewaarplaats van roerende monumenten, na een positief advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, die de beoordeling daartoe baseert op de volgende criteria: 1.) ouderdom 2.) kunst- en cultuurhistorische betekenis 3.) architectonische bijzonderheid of constructie 4.) uniciteit 5.) ligging. Daartoe is in 1964 een Rijkscommissie voor de Bescherming van Monumenten tegen Rampen en Oorlogsgevaren ingesteld.

In de loop van drie decennia zijn in Nederland zo'n 3.000 à 4.500¹ monumenten en bewaarplaatsen van culturele goederen voorzien van het Internationale Kenteken: het blauw-witte schildje.

Het proces

Veel organisaties in de erfgoed- en monumentensector voelden zich overvallen door de in hun ogen plotselinge brief, waarin u als minister uw besluit om de naleving van het systeem met de blauw-witte schildjes af te schaffen, mededeelde. Zij zijn hierin niet gekend, hun opvatting over de noodzaak van bescherming en de wijze waarop dat het beste zou kunnen gebeuren is niet gevraagd.

De inhoud

In de loop van de 63 jaar dat Nederland dit Verdrag naleeft zijn er uiteraard vragen gesteld – en nog te stellen - over de effectiviteit van dit Verdrag, zoals: 1) is er nog steeds draagvlak voor deze selectie ondanks de veranderende opvattingen over de waarde van monumenten en culturele goederen, 2) is de toepassing van deze wijze van bescherming bij de toegenomen vernietigingskracht van wapening van landen nog wel te handhaven, en 3) bestaat er nog wel een reële dreiging van gewapende conflicten in de landen die het Verdrag hebben geratificeerd?

Daar staan twee argumenten tegenover: 1) de op nationale en internationale schaal gevoelde overtuiging dat monumenten en bewaarplaatsen van culturele goederen beschermd dienen te worden op grond van nationale wetten en regelingen en internationale verdragen, en 2) de verschuiving van de verwachting van het risico op grootschalige schade aan en vernietiging van monumenten en bewaarplaatsen van culturele goederen als gevolg van een gewapend conflict naar rampscenario's als gevolg van natuurrampen, menselijk handelen en klimaatverandering, zoals aardbevingen, overstromingen, bosbranden, schade door hitte en verdroging, chemische verontreiniging en luchtverontreiniging.

In dat kader willen wij hier graag het onderzoek van Sandra Fatorić van de TU Delft (o.a. in samenwerking met Martijn Manders van de RCE) aanhalen. Zij heeft in kaart gebracht welke rijksmonumenten in Nederland momenteel het meeste gevaar lopen door de gevolgen van

¹ De RCE noemt het aantal van 3.000 monumenten en collectie-beherende instellingen. Het nationale landenrapport van Nederland bij UNESCO uit 2010-2012 spreekt van circa 4.500 monumenten en collectie-beherende instellingen. Er is een ondervertegenwoordiging van monumenten en collectie-beherende instellingen in het Caribisch gebied en de provincie Flevoland.

klimaatverandering. Het gaat om 6000 gebouwen die zeer waarschijnlijk schade op zullen of kunnen lopen door overstromingen en verzakking. Ze concludeert²:

“Over 6000 Dutch national heritage sites are already at risk of flooding as thousands others are affected by subsidence due to lowering ground water levels. Although swift action is needed to protect Dutch cultural heritage from the effects of climate change, the Dutch government's "national climate change adaptation policy is currently not explicitly addressing climate change impacts on cultural heritage" according to dr. Sandra Fatorić (Technical University Delft). Even though initiatives can be found at local levels to mitigate the risk posed by climate change, on a national level the Dutch government has not formulated a strategy to protect its cultural heritage. Among other reasons, dr. Fatorić sees the lack of a detailed risk analysis as the culprit: “If you don't know what risks a historic building faces, it is difficult to protect or adapt it against climate change.”

De relatie

Het goede gebruik om de sector te kennen in en te betrekken bij dergelijke besluitvorming lijkt in dit geval onvoldoende te zijn benut. Daarbij bestaan er gereede zorgen binnen de sector over de risico's op schade aan monumenten en culturele goederen als gevolg van natuurrampen, menselijk handelen en klimaatverandering, maar vooral ook - en dat is verontrustender - over de vraag hoe u als minister denkt over de bescherming van monumenten en culturele goederen bij dergelijke rampscenario's en hoe u deze bescherming denkt te willen organiseren, zowel in nationaal als in internationaal verband.

De ervaring van de erfgoedsector met de reactie van zowel de rijksoverheid als de regionale en lokale overheden op de bedreiging van monumenten en culturele goederen bij recente rampscenario's, zoals de aardbevingen in Groningen en de overstromingen in Limburg, zijn voorsnog niet voldoende geruststellend³. De erfgoedsector is van mening dat er op dit moment een te grote last drukt op de schouders van erfgoedbeheerders, die uiteraard wel geëquipeerd en verantwoordelijk zijn voor de instandhouding en indien nodig de restauratie van monumenten en culturele goederen, maar niet voor de garanderen van de veiligheid van dit erfgoed bij rampen.

Vragen van de erfgoedsector

De erfgoedsector stelt zich hierbij de volgende vragen: 1) hoe wordt de bescherming van erfgoedwaarden bij rampen, naast de zorg voor mens en dier, geprioriteerd, 2) hoe wordt de informatievoorziening over erfgoedwaarden bij crisissituaties aan de bevoegde autoriteiten

² Bron: <https://www.tudelft.nl/2020/bk/nederland-niet-voorbereid-op-bescherming-erfgoed-tegen-klimaatverandering>

<https://www.globalheritage.nl/news/the-netherlands-unprepared-to-protect-cultural-heritage-against-climate-change>

³ Binnen Nederland is op regionaal niveau afgesproken de veiligheid van erfgoed wel mee te nemen in de impactanalyse. Dit staat in de 'Handreiking bij Regionaal Risicoprofiel'. **Veiligheidsregio's zijn overigens niet verplicht de impact van geïnventariseerde risico's voor de veiligheid van cultureel erfgoed te vertalen naar hun beleid.**

geregeld en 3) welke afspraken worden daarover gemaakt op nationaal en internationaal niveau.

Daarbij heeft de erfgoedsector vragen over de inzet van de minister aangaande de noodzaak van beleid voor erfgoed in grotere programma's, waarin de bescherming van erfgoed door klimaatadaptatiemaatregelen opgenomen wordt.

Ons voorstel

Een incident geeft stof tot nadenken, maar biedt ook kansen om van te leren; zo ook dit incident met de blauw-witte schildjes. De ondertekenende partijen van deze reactie op de brief van de minister doen u dan ook het volgende voorstel:

Organiseer binnen afzienbare termijn een symposium, waarop in alle rust de vragen die leven bij de erfgoedsector over de bescherming van monumenten en culturele goederen in het geval van rampscenario's als gevolg van gewapende conflicten, natuurrampen, menselijk handelen en klimaatverandering, besproken en van doelen voorzien worden. Bij dit symposium worden naast de vertegenwoordigers van de eigenaren van monumenten en culturele goederen en het voor erfgoed verantwoordelijke ministerie ook vertegenwoordigers uitgenodigd van partijen die betrokken zijn bij die bescherming in geval van rampen, zoals Defensie, de Veiligheidsregio's, Rijkswaterstaat, de Nationaal Coördinator voor Terrorismebestrijding en Veiligheid en de vertegenwoordigers van internationale organisaties, zoals Blue Shield Nederland en de Nationale UNESCO Commissie.

Uiteraard zijn wij graag bereid om bij te dragen aan de voorbereidingen en uitvoering van zo'n symposium.

Wij hopen op een positieve reactie.

Met vriendelijke groet, namens de volgende organisaties en namens deze,

- FIM – Federatie Instandhouding Monumenten – Martine van Lier
- Kunsten'92 - Erfgoedplatform – Heleen Alberdingk Thijm
- Erfgoed Brabant – Patrick Timmermans
- Erfgoed Gelderland – Marc Wingens
- Erfgoedvereniging Heemschut – Karel Loeff
- Federatie Ruimtelijke Kwaliteit – Flip ten Cate
- Nationale Monumentenorganisatie – Marlo Reeders
- Gelders Genootschap – Martin van Bleek
- Erfgoedhuis Zuid-Holland – Mariëlle Hendriks
- Groot Reuvensoverleg – Marie-France van Oorsouw
- Stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen – Jennemie Stoelhorst
- Blue Shield Nederland – Angela Dellebeke
- Stichting Werelderfgoed Nederland – Petra Gout en Boris van der Ham